

SPORT JA HARIDUS
Jaak Aaviksoo,
Tartu Ülikooli rektor

Austatud president, eesistujad ning spordikongressist osavõtjad!

Olen palju rääkinud oma elus haridusest, aga ma ei ole kunagi niisuguse auditooriumi ees rääkinud spordist. Seetõttu tunnen end veidi ebakindlalt, aga ilmselt mitte nii ebakindlalt, et oleksin ära öelnud võimalusest teie poole täna siin Vanemuise teatrisaalis pöörduda. Arvan, et haridusest kõige laiemas mõttes ei olegi võimalik rääkida, ilma rääkimata spordist või vähemalt mõtlemata spordile.

Haridus kõige laiemas mõttes ei piirdu kaugeltki teadmistega, ehkki valdavalt oleme sellega harjunud, isegi lubamatult harjunud. Teatavate kõhklustega oleme teadmiste kõrvale tõstnud keeleoskuse, muusika - ehkki muusika kipub hariduse põhiväärtuste hulgas kuhugi serva peale jääma -, kunsti, eetika ja väärtused, usu, spordi ja võib olla veel midagi.

Aeg on olnud kiire, aeg on nõudnud saavutusi, ja paljudel juhtudel nii peabki. On täiesti selge, et tippportlane, kes on seadnud oma elueesmärgiks saavutada olümpiavõit, peabki fokuseerima end sellele põhieesmärgile. Tipteadlast ei ole mõistlik süüdistada selles, et tema sportlikud saavutused või keeleoskus ei ole niisugused, nagu nad võiksid olla - isegi keskmise inimese tasemel. Ometigi selleks, et rääkida rahvaharidusest, peame oskama kõik need komponendid kokku liita, ühtseks tervikuks kujundada. Ja nii nagu meie sotsiaalse elu korraldamisel ühtsuse loomisega oleme hätta jäänud, niisamuti oleme me hätta jäänud haridusliku terviku kujundamisega Eesti Vabariigis. Seega on see üks hariduse põhiprobleeme.

Hariduse sisu on püütud mitmel moel määratleda, ja me oleme oma ametlikes dokumentides vastu võtnud määratluse, et haridus on teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ning käitumisharjumiste kogu - ja siis veel üht-teist sinna juurde. Aga kas me mõtleme sellele, et siia kuuluvad ka kehalised oskused, vilumused, väärtused ja käituminegi, selles julgeksin ma kahelda. Ja ilmselt ei teadvustata seda mitte üksi ühiskonnas laiemalt, vaid ka meie haridusasutustes, kes justnagu oleksid kutsutud ja seatud mõistma seda, mil määral kehalise hariduse osa on osa haridusest kui tervikust.

Ometigi oleksin ma äärmiselt pealiskaudne, kui kujutaksin ette, et hariduse võib kokku panna erinevatest komponentidest, millest siis kehaline, muusikaline, keeleline, kunstiline, eetilise haridus oleks vaid üks osa, ja niimoodi nendest osadest saaks kokku panna midagi, mis annaks tervikliku hariduse.

Spordis on midagi äärmiselt olulist, mis muudab inimest tervikuna. Ilmselt on neid jooni palju, aga päris kindlasti kuulub nende joonte hulka võime koolitada suutlikkust, õpetada inimesi võimeid proovile panema. Ühes või teises võtmes on see mõte täna siin juba välja öeldud, ometigi tahaksin ma seda veel kord rõhutada. Me näeme äärmiselt tihti, et väga paljud sportlased - ka siis, kui nende saavutused ei ole meie teadvusse jõudnud massimeedia kaudu -, on ometigi oma isiklikus, töises, ja ühiskondlikus elus päris kindlasti need, kes suudavad rohkem, kui neile objektiivselt antud on. Nad oskavad püstitada eesmäärke, võidelda, eesmäärke ületada, nad oskavad võtta riske, soovivad neid riske võtta - need omadused on midagi niisugust, mis peaksid ometigi hariduse juurde kuuluma, ning mitte ainult sportlasi silmas pidades. See suutlikkus ei mitte ainult üksikisiku suutlikkus, vaid meie olümpiakangelaste näol ka rahvuslik suutlikkus. Ka siis, kui me ise üksikult ei suuda, on meil ometi heameel sellest, et me rahvana suudame, ehkki selle rahvusliku suutlikkuse teeb teoks üks või siis võistkond. Sellepärast arvan, et eelkõnelejal oli sada protsenti õigus, kui ta ütles, et meie kõik peaksime riigi kaudu rohkem panustama selleks, et üksikute suutlikkus oleks suurem, sest lõppkokkuvõttes on see meie rahvuslik suutlikkus.

Nii nagu enamuse asju koosnevad koostisosadest ja mõned neist koostisosadest on tähtsamad ja olulisemad, on haridus ja sport ühtsed selleski, et neil mõlemal on kolm olulist

komponenti. Sportlane kui õppur, treener kui õpetaja ning kolmandaks see keskkond, kus kahe esimese koostöös sünnib tulemus, loomult sportlik või akadeemiline. Ja ilmselt ei ole võimalik saavutada tulemust, kui kasvõi üks neist kolmest komponendist ei ole välja arendatud sellise tasemeni, mis tulemust lubaks. Enamgi veel, me peame oskama tagada nende komponentide ühtsuse ja koostöö. Usun, et meie ühiskonna areng, mis on suutnud spordielu keskmesse seada sportlase ja püüab seada meie hariduselu keskmesse õpilast, lubab püüdlustel kanda vilja ja mitte sel moel, et neid komponente üksteisele vastandataks, vaid et need komponendid üheskoos kontsentreeritult tagaksid tulemuse.

Nüüd veidi kitsamalt spordist ja haridusest ehk – sport, haridus ja tavaarusaam. Sport ja haridus - see on koolisport, ülikoolisport, see on kehalise kasvatuse õpetaja ja vahel ka treener. Me oleme harjunud, et koolis peaks sporti tegema, ülikoolis võiks sporti teha, et kehalise kasvatuse õpetajad peavad meil olema, treenerist on rohkem juttu olnud. Jagan täiesti seda mõtet, et sportlase kõrvale aujärjele tuleb tõsta treener. Ometigi olen ka seda meelt, et koolisport ja ülikoolisport ning õpetaja ei tohiks sellelt pildilt puududa. Mis võiks olla koolisportis kõige-kõige olulisem? Mida peaks koolisport andma spordielule ja meie ühiskonnale laiemalt? Kas piisab sellest, et meil on olemas õppekava ja sellele tulemused? Kas piisab sellest, kui on olemas koolidevahelised võistlused? Kas piisab sellest, kui me oleme igikestvate vaidluste tulemusel suutnud ühe tunni võrra suurendada või ühe tunni võrra vähendada nädalatundide arvu üldhariduskoolis?

Muidugi, õppekava on oluline, muidugi tuleb korraldada koolidevahelisi võistlusi ning paika panna nädalatunnid, ja neid peaks olema piisavalt, ja nad peaksid olema täidetud sisuga. Ometigi arvan ma, et koolisportil on midagi, mida ta peaks veel tegema, milles peaks seisnema tema missioon ja see on: kujundada õhustik, keskkond, kus saavutust väärtustatakse, kus suudetakse lahti saada häbelikkusest, kui kellegi võimed ei küüni sinna, kuhu nad võiksid küündida, ja mille tulemusena inimesed võtaksid kaasa soovi sportida, naudingu pingutusest ja võib-olla veel midagi.

Kui me oleme täna kuulnud, et vaid üks kolmandik sportlastest on terved, kui palju siis on meie hulgas neid noori, õppureid, kelle kohta võiksite öelda, et nemad terved on? Seepärast arvan ma, et meie spordiseaduses, kus koolisporti vaid ühes paragrafis meenutatakse siin toodud sõnastuses: "Spordiühendus, see on spordi spetsiifilises valdkonnas - tervisesport, koolisport, puudega inimeste sport, töökohasport, veteranisport – tegutsevate spordiklubide ja muude isikute asutatud üleriigiline ühendus." Vaid sellest lausest leiame me määratluse, misasi on koolisport. Ja see on: spordi spetsiifiline valdkond. Mulle tundub, et koolisport väärib enam, ka selles seaduses.

Ülikoolisport. Ju on ülikoolisport veel vähem tähelepanu pälvinud, kuivõrd sellega on seotud oluliselt väiksem hulk inimesi kui koolisportiga. Ja ka siinkohal ma küsin: kas me suudame saavutada hariduse, sealhulgas kehalise kasvatuse õpetajate ja treenerite hariduse niisuguse taseme kui soovime, kui asetame ülikoolisportide samasse ritta tuletõrjajate ja politseisportidega. Või võiks mõelda sellele, nagu see on tavaks paljudes teistes riikides, et ülikoolisport koos armeesportidega oleks osake rahvuslikust spordisüsteemist. Ise kuulun nende hulka, kes kindlalt usub, et sellest ühendusest, nii saavutustele, väärtustele kui igapäevasele spordiharrastusele suunatud ühendusest võidaksid nii sport kui ka ülikool. Siinkohal vaid meenutuseks, et spordiseaduses puudub sõna "ülikoolisport". Ülikoolisportide edendamise on enda kanda võtnud vastavalt võimalustele Eesti Akadeemiline Spordiliit ja mul on heameel kinnitada, et haridusministeerium, nii nagu koolisportiliitugi, on toetanud ka Eesti Akadeemilist Spordiliitu. Jõudumööda on viimane korraldanud mitmesuguseid spordiüritusi, aga ka aidanud koolitada üliõpilasi, kes ilmtingimata ei pea omandama spordiga seotud eriala, andes neile oskusi spordivõistluste korraldamiseks ja organiseerimiseks. Siia ülikoolisportide ritta käib ka universiaad ja selle staatus Eesti spordielus. Ei tahaks heita üheski suunas, ometi tundub mulle, et universiaad võiks olla meile olulisem ja võiks meie sportlastele ja ka ühiskonnale anda rohkem, kui üksteisemõistmine kaugemale ulatuks.

Ja veel midagi. Arvan, et meie haridusjuhid võiksid tõsiselt mõelda spordistipendiumide sisseseadmisele nendele sportlastele, kes soovivad oma sportlikud pürgimused ühitada

Ülikooliõpingutega. Mul on heameel, et Eesti Olümpiakomitee on astunud samme selles suunas, ka Tartu Ülikool on seda teinud. Usun, et meie koostöös sünnib tulemusi. Loodan, selle initsiatiiviga liitub ka riik haridusministeeriumi näol.

Räägiks paar sõna ka kehalise kasvatuse õpetajast. Eestis on 1302 kehalise kasvatuse õpetajat, neist kaks kolmandikku eriharidusega. Kaksikümmend viis protsenti on vanuses 50-60 aastat, ehk siis 250 peagi pensioneeruvat õpetajat. Sellest järelmaksin, et meie ei suuda täna taastoota neid inimesi, kes hoiavad ülal koolisporti, ja enam-vähem samad sõnad käivad ka treenerite kohta. Ma ei sooviks minna analüüsini, miks see just nii on, ehkki tõenäoliselt üks olulisemaid probleeme on ülikooli lõpetajate huvi ja motivatsiooni puudus erialase, see tähendab koolitöö vastu. Miks see motivatsioon puudub? Usun, et teil niisama häid vastuseid kui mul, ja päris kindlasti ei käi see kõikide ülikooli lõpetajate kohta. Päris kindlasti on suundunud koolitööle väga suurepäraseid lõpetajaid ja neil on ka tulemusi, ometi olemasoleva riikliku poliitikana ei saa see meid kaugelki rahuldada.

Ja veel. Sportimistingimused ei vasta nõutavale tasemele ja tundub, et meie spordibaaside poliitikat paika pannes peaks mõtlema ka sellele, kuidas teha seda tasakaalustatult avalike spordiasutuste või siis ka klubidele kuuluvate spordibaaside ja haridusasutuste koostöös.

Treenerikoolitus. Puutudes ise vaid kaudselt kokku selle valdkonnaga, tahaks siiski tuua paar tendentsi, mis valmistavad ühest küljest peavalu, aga teisest annavad ka teatud lootust edasiminekuks. Treenerite ettevalmistus algas 1954. aastal legendaarse treeneri Fred Kudu algatusel.

Oleme hakanud treenerikoolitust ümber korraldama kahel põhjusel. Esiteks selleks, et ühineda Euroopa üldise kõrgharidusruumiga muutunud paradigma raamides kolm aastat diplomieelset ja kaks aastat diplomijärgset ehk magistrikoolitust. Ja seega on alustatud õppekavadega, kus kolme aastaga omandatakse spordi- ja liikumisteaduste bakalaureuse kraad, ja järgneva kahe aastaga magistrikraad kas kehalise kasvatuse või treeningõpetuse alal. Magistrikraad oleks siis koolituse kõrgeim tase, ja tahaks väga loota, et selline süsteem õnnestub ühitada treeneri kvalifikatsiooni süsteemiga.

Millised on probleemid seni ja mida püüaksime ületada? Kutsettevalmistuse nõrkus, mis suuresti on põhjustatud ka sellest, et ülikool, erinevatel objektiivsetel ja subjektiivsetel põhjustel, ei ole suutnud kaasata õppetöösse piisaval arvul praktilisi treenereid. Tõsi on ka see, et paljude üliõpilaste vähene motiveeritus või sobivus treeneritööks ei võimaldada paremat saavutada. Tuleks kaaluda kehaliste katsete ja sportlike saavutuste seadmist üheks sisseastumise tingimuseks. Tõsi on ka see, et treeneriõppe kallidus ning baaside kehv olukord ei võimalda enam. Ka ei asu need, kes lõpetavad, väga sageli erialasele tööle.

Tahaksin Eesti spordi ja hariduse koostööst tuua ka ühe suurepärase näite - see on Audentese spordikool. Ja ehkki tundmata täpselt tagamaid, paistab vähemalt eemalt vaadates, et oleme suutnud leida ühe mudeli, kus era- ja avaliku sektori koostöös on suudetud saavutada eesmärke, mida varem kohmaka riikliku süsteemi tingimustes ühel või teisel põhjusel ei suudetud saavutada. Usun, et selle põhjuseks on olnud kolm-neli väga lihtsat printsiipi: selgelt püstitatud eesmärk ja huvi, adekvaatne rahastamine, professionaalne juhtimine ja majandamine ning hea koostöö kõigi partnerite vahel. Usun, et sellisel moel on võimalik edasi liikuda ka teises hariduse ja spordi kokkupuutepunktis.

Tahaksin tõstatada veel ühe küsimuse. See puudutab termineid "kehaline kasvatus" ja "kehakultuur". Head saalisviibijad, kes tahaks teist uhkustundega nimetada end kehakultuurilaseks! See termin on koormatud 50-60. aastate taagaga, kui tegemist oli mitte eriti ettevõtliku, ideologiseeritud, kodumaa heaks harjutava üsna halli ja ilmetu kujuga. Ehkki sõna ise on kaugema etümoloogilise taustaga, ometigi on huvitaval moel ka saksakeelne vaste Körperkultur muutunud arhaistlikuks. Usun, et võiksime mõelda sellest, et edaspidi rääkida spordiõpetusest ja spordist erinevates variantides, püüdes sel moel lahendada teatud semantilist konflikti terminite "kehaline kasvatus" ja "kehakultuur" vahel. Üheks sammuks sel teel võiks olla senise kehakultuuriteaduskonna nimetuse asendamine sporditeaduskonna

omaga.

Kokkuvõtteks. Sport ja haridus võiksid olla ühtsemad, kui nad seda on. Kui sport ei leia kohta hariduses, muutub ta hipodroomiks. Koolisport ja ülikoolisport peaksid leidma oma koha spordiseaduses ja sporditeaduses. Ja veel - mure spordiõpetaja ja treeneri pärast. Ilmselt oleme kehvemas seisus kui kümne aasta eest, aga loodetavasti palju kehvemas kui kümne aasta pärast.

Täna tähelepanu eest!